

Zanza fejek és maszkok

Bevezetés

A téma megválasztása során nagy figyelmet szenteltem annak, hogy mi is érdekel igazán. Így választottam a zanza fejeket és maszkokat, illetve ezeken keresztül a halált is. Szerintem ez az, ami minden embert foglalkoztat, akár kimondja, akár nem. A személyes érdeklődés mellett, egy sajnálatos családi esemény is közre játszott, hogy ebben a témában alkossak.

A halál gondolata mindig is központi szerepet játszott az emberek életében. A történelem során talán pont ezért a halottkultuszok **mindig is színvonalasak voltak**. A különböző népek, törzsek sok gondot fordítottak a halottak iránti tisztelet kimutatására. Ezekről számtalan feljegyzés maradt meg.

Történelmi háttér

Számos korszakban és civilizációban megjelentek különböző maszkok, ezek közül szeretnék néhányat megemlíteni.

Kőkorszak

A maszkok eredete mintegy húszezer évre nyúlik vissza. A kőkorszakban és az archaikus kultúrákban is használták vadászatokon, szellemek megtévesztésére, beavatási, termékenységi rítusokban, rituális rejtőzködésre.

Törzsi kultúrákban a betegségek gyógyítására, a szenvedés okainak megszüntetésének, átkok, rontások távoltartásának varázseszközei voltak.

Egyiptom

Az egyiptomiaknál a holttesteket speciális módon mumifikálták, a belső szervek eltávolítása után, különböző növények és ásványok segítségével. Ez a folyamat hosszú időt vett igénybe és nagy tudást követelt. A testeket különböző balzsamokkal, gyantákkal vonták be, és csak ezt követően pólyálták be. E folyamatok után helyezték rájuk a különböző ékszereket és a halotti leplet, majd legvégül a halotti maszkot. A múmiák sírhelyén a halotti maszkok a visszatérő lelket segítették saját testének felismerésében.

Római kor

A pogány római hitvilágban a halotti maszkok a család elhunyt tagjait a családot továbbra is segítő manest („a halotti árnyakat” vagy a család „alvilági isteneit”) voltak hivatva

megjeleníteni a családi szentélyben. Ugyanakkor a római oszlopokon, kutakon az álarcokkal démonikus erőket jelenítenek meg.

Kereszténység

A kora kereszténységben azonban a maszkok használata hátrébe szorult, mert azt az egyház pogány hagyománynak tartotta.

Zanza fejek

A zanza fejeket főleg Dél- Amerikában készítette egy törzs. Ezek tulajdonképpen zsugorított emberi fejek, melyeket a szertartás során a fej átlagos méretének 1/4 részére zsugorítottak. A fejek zsugorításának fő oka az volt, hogy kifejezzék erősebbek és jobbak ellenfeleiknél.

A fejbőrt felmelegített szerszámokkal nyúzták le a koponyáról a tarkótól kezdve. Miután a koponyacsontot eltávolították, fél órán keresztül vízben forralták a fejet, tovább nem, mert az már a haj kihullását eredményezte volna. Ezt követően zsákot formáltak belőle, és a nyaki résznél töltötték fel forró homokkal, kövekkel, hogy a maradék zsírokat is elölje a szervezetben. Így tárolták ezt a tűző napon néhány hétig, hónapig. Ha ezután újra főzésre került sor, akkor tulajdonképpen a fej tökéletesen összezsugorodott.

Az ökölméretű emberfejek tökéletesen formálhatóak voltak a szemeit bevarrták, ajkait szegecsekkel szúrták át. Ezzel elvileg az volt a céljuk, hogy az elhunyt szelleme ne tudjon visszatérni. Ezeket a fejeket harci zsákmányokként és varázseszközökként kezelték.

Meglepő, hogy ugyanezt a technikát, azaz a szem és a száj bevarrását az ősmagyarok leleteiben is megfigyelték már, pont ugyanebből az okból kifolyólag.

A halotti maszkok illetve a mumifikálás is mind arra szolgáltak, hogy valamilyen módon megörökítsék az elhunyt arcvonásait. Ez egészen a 19. századig így volt, ahol már mesterséges anyagok használatával is elértek olyan eredményeket, hogy a halott úgy festett mintha éppen csak aludna. Ezt főleg az arisztokrata családok korán elhunyt gyerekein alkalmazták.

A maszkok és a zanza fejek is valamilyen rituális szertartás eszközei voltak. Míg a zanza fejeket a termékenység- varázslás alkalmából használták, és nyakba akasztva hordták, addig, a maszkokat bizonyos kultúrákban a sámánok, vagy varázslók viselték és így hívták magukhoz a szellemeket és az isteneket. Zsugorított fejeket már nem készítenek, de maszkokat a ma napig előszeretettel használnak az emberek, hogy átlényegüljenek, más szerepet vegyenek fel.

A XX. században a témában alkotó művészek

James Ensor

James Ensor alkotásain a maszkok és a halál együtt jelenik meg, mint egy társadalmi irónia tele szarkazmussal. Arcai egyediek és mind különbözőek, jól mutatja gúnyos hangvételét és a társadalom komoly problémáit. Képein jól megfigyelhető, hogy előszeretettel vegyítette a halál érzetét keltő koponyákat, a keleti és a farsangi maszkokkal. Ensor groteszk, ironikus, vad maszkabáljában az agyonfestett, túlzásba vitt maszkírozott, az identitást teljesen elrejtő, a szereplőket önmaguktól eltávolító, felismerhetetlen arcokon nincs lélek. Semmi spiritualitás, nincsenek szimbolikus rétegek. Csak a hétköznapi gonoszságaink, gonoszkodásaink.

Gaál József

Gaál József művészetének alapvető metaforája a *maszk*, amely egyszerre elrejt és jellemez, individuális és ugyanakkor általános vonások hordozója. A rituális rejtőzködés és a vallomásszerű megmutatkozás eszköze egyben. A szerepjáték médiuma, amelynek segítségével a választott vagy éppen determinált arc mögé rejtőzve az ember képes átlényegülni. A maszkban egyesülhet az álom és az éber-, a túlvilági- és az e világiállapot.

Gaál József művészetében alapvető különbséget tesz a maszk és az álarc között. Míg a maszk csak a mitikus világlátás által létezhet, folytonosságot képvisel ebben a mítoszok nélküli világban és a kitárulkozás, a vallomás eszközévé válik, addig az álarc a megtévesztés, a félrevezetés és a hazugságok szimbóluma.

Chapman fivérek

A két testvért főleg a fogyasztói társadalom és ennek tabui érdeklik. Alkotásaik ironikusak és sokszor groteszkek, nem törődnek azzal mi illik és mi nem. Alkotásaik megdöbbentőek és csak olyanoknak készül, akik képesek még nevetni ezeken a dolgokon.

Junior Fritz Jacquet

Junior Fritz Jacquet egy olyan művész, aki szeret papírral dolgozni, és létrehozott egy sor kisebb maszkot üres wc-papír tekercsekből azok hajtogatásával illetve hajlításával.

Györffy László

Igazán sokoldalú művész, a képei elég drámaiak és groteszkek. Már kezdetektől fogva a privát biológia mellett kötelezte el magát. Alkotásai furcsamód inkább mulatságosak, mint rémisztőek, szerintem.

Munkáim

A halál témája engem mindig is foglalkoztatott. Ahogy egy élő, lélegző dologból egy mozdulatlan, élettelen dolog lesz, egyik napról a másikra, szinte pillanatok leforgása alatt. S ez a bizonytalanság, hogy bármikor megtörténhet, lenyűgöző. Ahogy a test izmai, idegei és minden tartozéka, amivel eddig mozgottunk, futottunk, vagy csak beszéltünk szép lassan elfárad és porrá lesz.

A képeimen ezt maszkyszerűen ábrázoltam. Azért választottam ezt a módot, mert a maszkok és a zanza fejek is mind egy nagyon ősi kultúra maradványai, bár az előbbit még a mai napig is használják. A diplomamunkám témája a maszkok térbeli megjelenítése különböző környezetben, ennek következtében gondoltam, síkban is ábrázolom ezt egy sorozatban. Az aszalt fejek maszkokat vagy mást viselnek, amik valamilyen éltető funkciót töltenek be (ilyen a gázmaszk, az oxigén maszk, és a bűvárpipa).

Azért is választottam ezt a témát, mert sajnos egy személyes élmény miatt meg is tapasztalhattam azt, ahogy ez a folyamat lejátszódik. A nagyapám, aki orvos volt, Alzheimer kórban halt meg. Ez mély hatást gyakorolt rám, mert láhattam az utolsó stádiumban. Az emberek nem tudják elképzelni, még az elmondások alapján sem, hogy milyen is ez. Akkor hiszik majd csak el, ha megtapasztalják, vagy a saját szemeikkel látják. Ez egy nagyon lassú folyamat. A nagyapám karján kilátszottak a csontok, az izmai lassan nagyon lassan elsorvadtak, mintha nem is tapadtak volna a csontjaihoz, enni és inni már rég nem tudott, még csak megfordulni sem volt képes az ágyon. Minden túlzás nélkül mondhatom, hogy úgy nézett ki, mint egy eleven, lélegző múmia. Azt hiszem, nyugodtan lehetne mondani, hogy ez az az állapot, amikor már megváltásnak tartjuk a halált. Még csak bele sem mer gondolni az ember, hogy milyen kínokat élhet át, mikor letuszkolunk a torkán néhány falatot. Senki sem tudja ezt megérteni és felfogni, aki nem tapasztalta meg.

Véleményem szerint a legszörnyűbb halál (rásegítés nélkül) a fulladás, és ezt a fájdalmas tényt, ahogy a tüdők megtelek folyadékkal vagy mérgező gázzal szerettem volna bemutatni. Az élethez való ragaszkodást, még akkor is, ha fulladozunk. Ezért is vontam párhuzamot a nagyapámmal, akinek hasonló fájdalmai lehettek. A munkáimmal ezt az élményt igyekeztem megörökíteni.

A kialakításánál a személyes tapasztalatomon kívül a zanza fejeket vettem alapul, mivel a felületet kaparással és a felső réteg lenyúzásával alakítottam ki. Nem törekedtem az anatómiai pontosságra, inkább az eltorzult, ráncos és összeesett bőrt akartam érzékeltetni. A

maszkok, mint egy ellentmondás, a halott élettelen fejekkel szemben, az élők tartozékai. Az érzelmeket leginkább a rémületre és a megdöbbenésre korlátoztam, mivel ezt éreznénk alaptól is, ha találkozoznánk egy ilyen helyzettel, hiszen a gázmaszk vagy az oxigén maszk viselésének kényszere sem egy természetes dolog az ember számára, a bűvárpipa pedig az olyan emberek számára lehet rémisztő, akik félnek a fulladás gondolatától, vagy egyáltalán a víz alá merüléstől.

Az érzelmek kifejezését azért tartottam fontosnak, mivel az életben talán nincs is olyan élőlény, ami ne álcázná magát valamilyen módon. Ez ellen nem lehet mit tenni, mert ez velünk született tulajdonság. Álcázzuk saját tulajdonságainkat, gondolatainkat, viselkedésünk apróbb elemeit, így a vérünkben van a rejtőzködés és a megtévesztés.

Lezárás

A művészet minden területén találkozhatunk olyan alkotásokkal, amiket ez a titokzatosság ihletett. Itt nem csak a képzőművészetről beszélhetünk, hanem számtalan más területen is megjelenik. Jelen van a színháztudományban, az irodalomban, és a turizmusban is. Mint például, Loyd Webber: Az operaház fantomja, Strauß: Álarcosbál, Kosztolányi Dezső: Halotti maszk, Fazekas Mihály: Ludas Matyi, vagy a turizmusban a Mohácsi busójárás, farsangi bálók, vagy a Mexikói halottak napja.

Források

<http://arnolfini.hu/arnolfini-szalonsnk-james-ensor-a-cselszoves/>

http://www.napkut.hu/naput_2004/2004_01/049.htm

<http://globspot.hu/muvelodj/osi-torzsek-es-fejzsugorito-szertartasok-del-amerika-dzsungeleiben>

<http://www.geekologie.com/2009/08/paper-art-toilet-paper-roll-fa.php>